

Andrzej Kansy

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

Słowa kluczowe: prasa, czasopisma naukowe, towarzystwa naukowe

Key words: press, scientific publications, scientific societies

CZASOPISMA TOWARZYSTW NAUKOWYCH W POLSCE – RAPORT Z BADAŃ

Wstęp

Jednym z przejawów aktywności społecznej jest działalność towarzystw naukowych. Organizacje te prowadzą, wspierają i popularyzują badania naukowe oraz biorą aktywny udział w pomnażaniu dorobku kulturowego. W towarzystwach naukowych działa kilkaset tysięcy osób, stanowiąc tym samym jedną z najbardziej twórczych sił społecznych. Zachodzące w Polsce zmiany polityczne i ekonomiczne sytuowały towarzystwa naukowe w różnych warunkach i w różnym otoczeniu, wpływając na aktywność organizacji. Stwarza to szereg problemów badawczych i otwiera pole refleksjom mającym na celu wyjaśnienie zachodzących procesów, a także wskazywanie organizacjom kierunków rozwoju. Dlatego też towarzystwa naukowe były przedmiotem wielu badań. Swoje prace poświęcili temu tematowi m.in.: Waldemar Rolbiecki, Barbara Sordylowa, Zbigniew Kruszewski, Stanisław Kunikowski i Edward Hałoń¹.

¹ W. Rolbiecki, *Towarzystwa naukowe w Polsce*, Warszawa 1972; *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1–3, red. B. Sordylowa, Warszawa 1978–2001; *Słownik polskich towarzystw naukowych*, wyd. nowe, t. 1, red. B. Sordylowa, Warszawa 2004; S. Kunikowski, *Rola i funkcje towarzystw naukowych ogólnych w Polsce*, praca doktorska napisana pod kierunkiem A. Rajkiewicza, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, 1997; S. Kunikowski, *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*, Włocławek 1999; E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce: przeszłość i teraźniejszość*, Warszawa 2003; Z. Kruszewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie – podmiot życia publicznego*, Warszawa 2011; *Towarzystwa naukowe w Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, t. 1–2, red. Z. Kruszewski, Warszawa 2013; Z. Kruszewski, S. Kunikowski, A. Kansy,

Tradycja stowarzyszeń naukowych w Polsce sięga XV w., kiedy to w Krakowie utworzono stowarzyszenie naukowo-filozoficzne Sodalitas Litteraria Vistulana. W XIX w. zaczęły się wyodrębniać dwa typy towarzystw naukowych: akademickie, skupione wokół uczelni i filomackie, które gromadziły w swoich szeregach nie tylko akademików, ale również amatorów. W okresie zaborów towarzystwa naukowe odegrały istotną rolę w podtrzymywaniu tożsamości narodowej podczas faktycznego nieistnienia polskiego państwa². Obecnie społeczne organizacje naukowe prowadzą badania oraz popularyzują naukę w różnych formach. Niektóre z nich wykazują aktywność wspomagającą badania poprzez tworzenie i prowadzenie instytucji, np. muzeów, bibliotek.

Najpełniejsza definicja towarzystwa naukowego została sformułowana w latach 2008–2011 przez Radę Towarzystw Naukowych PAN na potrzeby projektu ustawy o towarzystwach naukowych:

Towarzystwem naukowym regionalnym ogólnym lub specjalistycznym jest dobrowolne stowarzyszenie lub związek stowarzyszeń, w rozumieniu prawa o stowarzyszeniach, obejmujące uprawiających działalność naukową pracowników nauki oraz ludzi z uprawianiem nauki związanych osobistymi zainteresowaniami lub działalnością zawodową, realizujące przewidziane w swoich statutach zadania związane z rozwijaniem działalności naukowej i upowszechnianiem nauki...³.

W literaturze występuje następujący podział towarzystw naukowych:

1. towarzystwa naukowe ogólne;
2. towarzystwa naukowe specjalistyczne – w ich skład wchodzi organizacje skupione wokół następujących dziedzin:
 - a) nauki społeczne,
 - b) nauki biologiczne,
 - c) nauki matematyczne, fizyczne i chemiczne,
 - d) nauki techniczne,
 - e) nauki rolnicze i leśne,
 - f) nauki medyczne,
 - g) nauki o Ziemi i górnictwie;
3. stowarzyszenia naukowo-techniczne⁴.

Istotnym przejawem aktywności towarzystw naukowych jest działalność wydawnicza, w tym czasopiśmiennicza. Wydawanie czasopism naukowych stanowi dla naukowych organizacji jedną z podstawowych form działalności statutowej,

T. Majsterkiewicz, *Spoločny ruch naukowy w Polsce. Historia i przyszłość*, Warszawa 2014; *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce*, red. Z. Kruszewski, Warszawa 2015.

² Z. Kruszewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie*, s. 54–56.

³ *Projekt ustawy o towarzystwach naukowych*, w: Z. Kruszewski, S. Kunikowski, A. Kansy, T. Majsterkiewicz, *Spoločny ruch naukowy w Polsce*, s. 88–89.

⁴ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, wyd. nowe, s. 5–10; Z. Kruszewski, S. Kunikowski, A. Kansy, T. Majsterkiewicz, *Spoločny ruch naukowy w Polsce*, s. 9.

uznawaną za kluczowe kryterium naukowości towarzystwa⁵. Uzasadnia to zainteresowanie badawcze czasopismami towarzystw naukowych. Zasadniczą część w tej grupie produkcji wydawniczej stanowią periodyki naukowe. Były one przedmiotem zainteresowania wielu badaczy, m.in. Heleny Więckowskiej, Jerzego Myślińskiego, Zenona Kmiecika, Małgorzaty Korczyńskiej-Derkacz, Władysława Kolasy⁶. Autorką najpełniejszego opracowania tematu jest Grażyna Wrona, która w swojej monografii zajęła się polskimi czasopismami naukowymi w latach 1918–1939⁷. Badaczka sformułowała definicję czasopisma naukowego, którą przyjęto w niniejszej pracy. Według jej wykładni, czasopismo naukowe to wydawnictwo ciągłe, które pod względem formalnym charakteryzuje się częstotliwością ukazywania się, ciągłością numeracyjną, wspólnym tytułem i szatą graficzną oraz nieprzewidzianym terminem zakończenia. Na przynależność do periodyków naukowych wskazuje struktura, na którą składają się część naukowa i część sprawozdawczo-informacyjna, a także zespół przekazywanych treści. Do zadań czasopism naukowych należy prezentowanie wyników najnowszych badań. Podczas definiowania czasopisma naukowego nie należy pomijać instytucji wydawcy, np. uniwersytetu, towarzystwa naukowego oraz odbiorcy, np. naukowca, specjalisty. Decydującym kryterium jest jednak deklaracja programowa redaktora i wydawcy, w której przedstawiono profil czasopisma, jego przeznaczenie oraz odbiorcę⁸.

Cel i metodologia

Według ustaleń Kruszewskiego, w ramach poszczególnych grup łącznie w Polsce działa 312 towarzystw naukowych⁹. Wszystkie te organizacje zostały objęte badaniem o charakterze ilościowym, które miało na celu uzyskanie wiedzy na temat działalności czasopiśmienniczej specyficznej grupy wydawców, jakimi są towarzystwa naukowe ogólne, towarzystwa naukowe specjalistyczne i stowarzyszenia naukowo-techniczne¹⁰. Badanie przeprowadzono w okresie od 1 marca do 31 sierpnia

⁵ *Projekt ustawy o towarzystwach naukowych*, s. 89.

⁶ H. Więckowska, *Zarys czasopiśmiennictwa naukowego w Polsce*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria E, 1966, z. 2, s. 87–110; J. Myśliński, *Czasopiśmiennictwo naukowe w Galicji w dobie autonomicznej. Uwagi wstępne*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1969, t. 8, z. 4, s. 477–500; Z. Kmiecik, *Z dziejów czasopism naukowych w Królestwie Polskim w latach 1864–1885*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1970, t. 9, z. 4, s. 487–503; M. Korczyńska-Derkacz, *Czasopiśmiennictwo naukowe XIX wieku – definicje i typologia*, „Roczniki Biblioteczne” 1992, z. 1–2, s. 209–218; W. Kolasa, *Krakowskie czasopiśmiennictwo naukowe 1945–2000 – rozwój i stan współczesny*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2004, z. 1, s. 113–144.

⁷ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005.

⁸ *Ibidem*, s. 17–18.

⁹ Z. Kruszewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie*, s. 54–56.

¹⁰ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. 2 uzup., Gdańsk 2013, s. 129–135.

2016 r. Do każdego z towarzystw naukowych skierowano prośbę o wzięcie udziału w badaniu. Jako narzędzie badawcze zastosowano kwestionariusz ankiety, który rozesłano drogą pocztową¹¹. Kwestionariusz składał się z dwóch części. Pierwsza z nich służyła rozpoznaniu wydawcy oraz wyszczególnieniu wydawanych przez niego czasopism. Druga zaś dotyczyła m.in. cech formalnych poszczególnych pism, ich finansowania, identyfikacji odbiorców i autorów oraz tematyki. Ponadto zapytano o problemy związane z wydawaniem czasopism.

W odpowiedzi otrzymano 39 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy, które następnie opracowano. Kwestionariusze nadesłali następujący wydawcy: Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, Instytut Józefa Piłsudskiego w Kraju Poświęcony Badaniu Najnowszej Historii Polski, Instytut Kaszubski, Instytut Tarnogórski i Muzeum, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze, Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne, Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe, Polskie Towarzystwo Agronomiczne, Polskie Towarzystwo Alergologiczne, Polskie Towarzystwo Astronomiczne, Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Technicznej, Polskie Towarzystwo Epileptologii, Polskie Towarzystwo Higieniczne, Polskie Towarzystwo Językoznawcze, Polskie Towarzystwo Leśne, Polskie Towarzystwo Mechaniki Teoretycznej i Stosowanej, Polskie Towarzystwo Mikroskopii, Polskie Towarzystwo Nauk Ogrodniczych, Polskie Towarzystwo Nauk Żywnościowych, Polskie Towarzystwo Naukowe Silników Spalinowych, Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Polskie Towarzystwo Onkologii Klinicznej, Polskie Towarzystwo Parazytologiczne, Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Stowarzyszenie Miłośników Dawnej Broni i Barwy, Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Towarzystwo Naukowe Płockie, Towarzystwo Ziemi Kozielskiej, Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Federacja Polskich Towarzystw Medycznych. Odnotowano nieliczne przypadki nieudzielenia odpowiedzi na niektóre pytania. Przypadków tych nie brano pod uwagę w wyliczeniach.

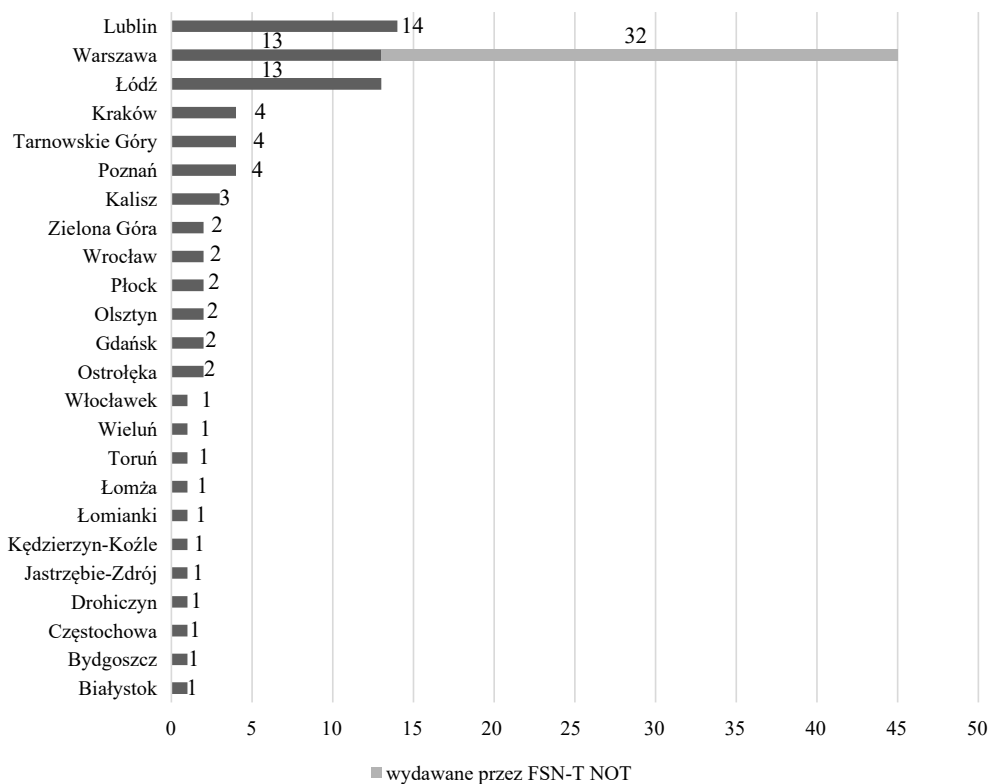
Badaniem objęte zostały następujące czasopisma: „Acta Archaeologica Lodziensia”, „Acta Casubiana”, „Acta Geographica Lodziensia”, „Alergologia Polska – Polish Journal of Allergology”, „Annals of Parasitology”, „Art Inquiry. Recherches sur les arts”, „Atest – Ochrona Pracy”, „Aura”, „Chłodnictwo”, „Biuletyn Numizmatyczny”, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, „Bulletin de la Société des Sciences et des Lettres de Łódź. Série: Recherches sur les Déformations”, „Bydgoskie Wiadomości Numizmatyczne”, „Ciepłownictwo,

¹¹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, wyd. 7 zm. i uzup., Katowice 2010, s. 193–202, 234–267.

Ogrzewnictwo, Wentylacja”, „Combustion Engines”, „Częstochowski Magazyn Numizmatyczny”, „Diagnostyka”, „Dozór Techniczny”, „Drohiczyński Przegląd Naukowy”, „Elektronika – Konstrukcje, Technologie, Zastosowania”, „Folia Horticultrae”, „Folia Medica Lodziensia”, „Fragmenta Agronomica”, „Gaz, Woda i Technika Sanitarna”, „Gospodarka Mięsna”, „Gospodarka Wodna”, „Hutnik – Wiadomości Hutnicze”, „Hygeia Public Health”, „International Journal of Applied Mathematics and Computer Science”, „Inżynieria Materiałowa”, „Jastrzębski Rocznik Numizmatyczny”, „Journal of Epileptology. Wydanie Krajowe”, „Journal of Epileptology”, „Journal of Theoretical and Applied Mechanics”, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, „Kościoł i Prawo”, „Materiały Budowlane”, „Myśl Ludowa”, „Notatki Płockie”, „Ochrona Przed Korozją”, „Oncology in Clinical Practice”, „Onkologia w Praktyce Klinicznej – Edukacja”, „Opakowanie”, „Piłsudczycy. W Służbie dla Rzeczypospolitej”, „Polish Sociological Review”, „Polonia Maior Orientalis”, „Prace Polonistyczne”, „Problemy Higieny i Epidemiologii”, „Problemy Jakości”, „Przegląd Elektrotechniczny”, „Przegląd Gastronomiczny”, „Przegląd Geodezyjny”, „Przegląd Mechaniczny”, „Przegląd Papierniczy”, „Przegląd Piekarski i Cukierniczy”, „Przegląd Prawa Wyznaniowego”, „Przegląd Socjologiczny”, „Przegląd Techniczny. Gazeta Inżynierska”, „Przegląd Telekomunikacyjny. Wiadomości Telekomunikacyjne”, „Przegląd Włókienniczy – Włókno, Odzież, Skóra”, „Przegląd Zbożowo-Młynarski”, „Przemysł Chemiczny”, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny”, „Przemysł Spożywczy”, „Rocznik Lubuski”, „Rocznik Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, „Rocznik Wieluński”, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, „Roczniki Filozoficzne”, „Roczniki Humanistyczne”, „Roczniki Kulturoznawcze”, „Roczniki Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego Oddział w Krakowie”, „Zeszyty Historyczne Ziemi Garwolińskiej”, „Roczniki Nauk Prawnych”, „Roczniki Nauk Społecznych”, „Roczniki Pedagogiczne”, „Roczniki Psychologiczne”, „Roczniki Teologiczne”, „Rozprawy Komisji Językowej”, „Rudy i Metale Nieżelazne”, „Seminare. Poszukiwania Naukowe”, „Silesian Natural History Monographs”, „Studia do Dziejów Dawnego Uzbrojenia i Ubioru Wojskowego”, „Studia Kaliskie Studia Calisiensia”, „Studia Łomżyńskie”, „Studia nad Dawnym Wojskiem, Bronią i Barwą”, „Studia Norwidiana”, „Studia Polonijne”, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, „Studia Wyborcze”, „Sylwan”, „Szkice Kędzierzyńsko-Kozielskie”, „Tarnogórski Rocznik Muzealny”, „Technologia i Automatyzacja Montażu”, „Urania – Postępy Astronomii”, „Warszawski Pamiętnik Numizmatyczny”, „Wiadomości Elektrotechniczne”, „Wokół Płytek Ceramicznych”, „Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne”, „Zagadnienia Rodzajów Literackich”, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, „Zeszyty Tarnogórskie”.

Wyniki

Drogą wstępną wyliczeń stwierdzono, że 36 z badanych organizacji, czyli 92%, wydaje czasopisma, co łącznie daje 110 tytułów. Na jedno towarzystwo naukowe przypadają zatem średnio trzy wydawane pisma. Z przeprowadzonych badań wynika, że siedziby redakcji czasopism towarzystw naukowych zlokalizowane są w dużych ośrodkach akademickich, np. w Warszawie, Lublinie, Łodzi, co przedstawiono na wykresie 1.

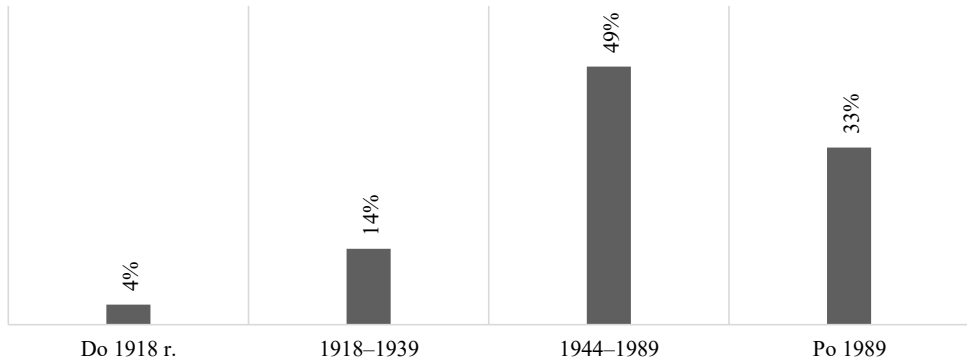

Wykres 1. Czasopisma towarzystw naukowych według miejsca wydawania (w liczbach)

Źródło: opracowanie własne.

Spośród badanych towarzystw naukowych najwięcej tytułów wykazała Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, aż 32. Czasopisma te są wydawane przez wydawnictwo Sigma-NOT, prowadzone przez federację, w której zrzeszonych jest 41 towarzystw. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II jest wydawcą 12 tytułów. Niewiele mniej wydają Łódzkie Towarzystwo Naukowe – 11 i Polskie Towarzystwo Numizmatyczne – 10.

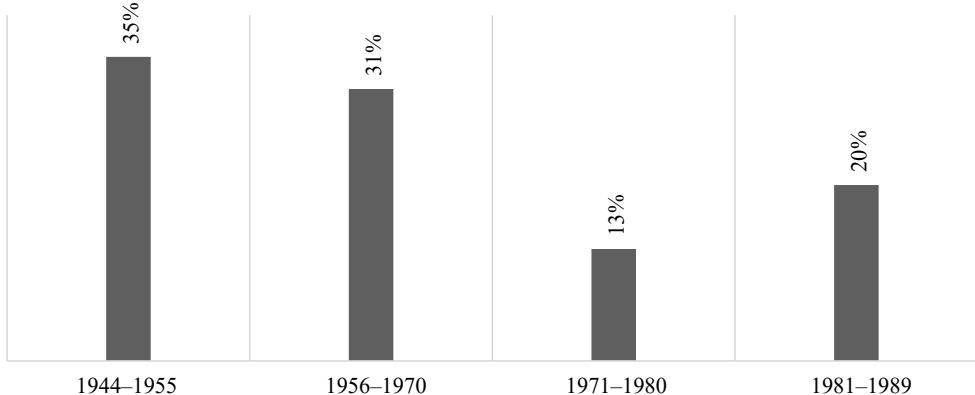
Najstarszym z periodyków wymienionych w kwestionariuszach jest „Sylwan”, wychodzący od 1820 r. Wydawany był początkowo przez Komisję Rządową Przychodów i Skarbu, później przez Spółkę Wydawniczą Kazimierza Glinki-Janczewskiego i Franciszka Elsnera, a następnie Polskie Towarzystwo Leśne. Do czasu odzyskania niepodległości przez Polskę powstało 4% spośród badanych tytułów. W okresie międzywojennym nastąpił ich wzrost ilościowy i rozwój, co wiązało się z odradzaniem oraz tworzeniem instytucji i organizacji naukowych. Powstało wówczas 14% czasopism. W latach 1944–1989 założonych zostało 50% tytułów, natomiast po 1989 r. 33%. Przedstawiono to na wykresie 2.

Wykres 2. Czasopisma towarzystw naukowych według roku założenia

Źródło: opracowanie własne.

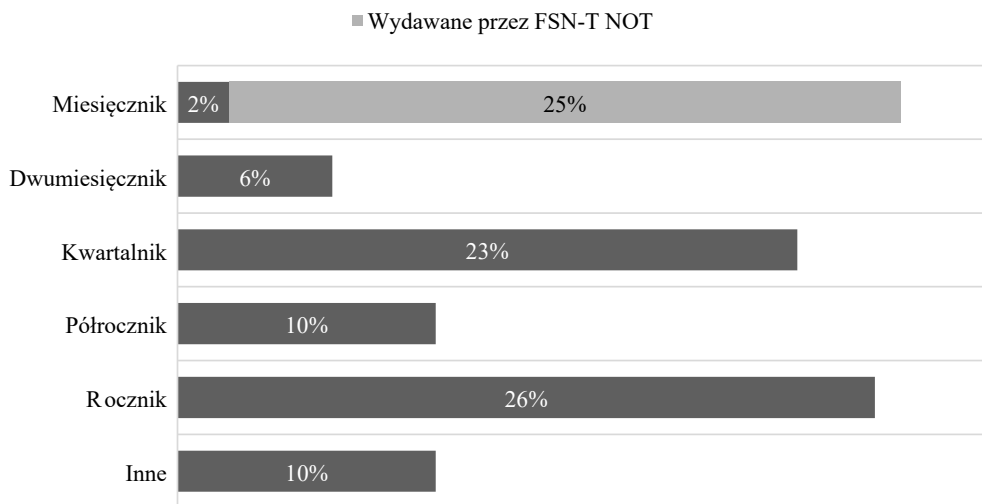
Biorąc pod uwagę 45-letni okres powojenny najwięcej czasopism powstało w latach 1944–1955, 35%, następnie w latach 1956–1970, 31%. W następnej dekadzie powstało 13% periodyków towarzystw naukowych. W latach osiemdziesiątych XX w. założono ich 20%. Stan ten przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3. Czasopisma towarzystw naukowych według roku założenia w latach 1944–1989

Źródło: opracowanie własne.

Częstotliwość ukazywania się czasopism towarzystw naukowych jest zróżnicowana. Najczęściej wychodzą one raz w miesiącu. Wśród badanych tytułów 27% stanowią miesięczniki. Należy zaznaczyć, że na tę liczbę składają się głównie miesięczniki wydawane przez Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT (25%). Roczną częstotliwość wydawania wykazano w przypadku 26% pism. W odstępach kwartalnych wydawanych jest 23% periodyków. Po 10% produkcji czasopiśmienniczej towarzystw naukowych stanowią półroczniki i nieregularniki. Pozostała część, 6%, to dwumiesięczniki. Częstotliwość wydawania czasopism naukowych przedstawiono na wykresie 4.

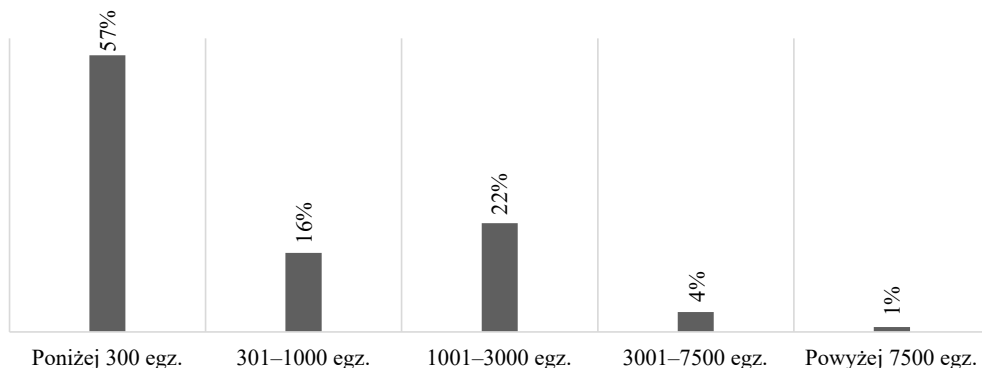

Wykres 4. Częstotliwość wydawania czasopism towarzystw naukowych (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa, 57%, czasopism towarzystw naukowych wydawana jest w niewielkich nakładach, nieprzekraczających 300 egzemplarzy. 22% tytułów wychodzi w nakładach od 1001 do 3000 egzemplarzy. Nakłady od 301 do 1000 egzemplarzy cechują 16% badanych periodyków. Do rzadkości należą wysokie nakłady: tylko 4% pism wydawanych jest w liczbie od 3001 do 7500 egzemplarzy, nieliczne przekraczają 7500 egzemplarzy – 1%. Wysokie nakłady charakterystyczne są dla wydawnictw Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, wynoszą one od 500 do 9800 egzemplarzy. Najwyższym nakładem cechuje się miesięcznik „Materiały Budowlane”. Nakłady czasopism wydawanych przez towarzystwa naukowe przedstawiono na wykresie 5.

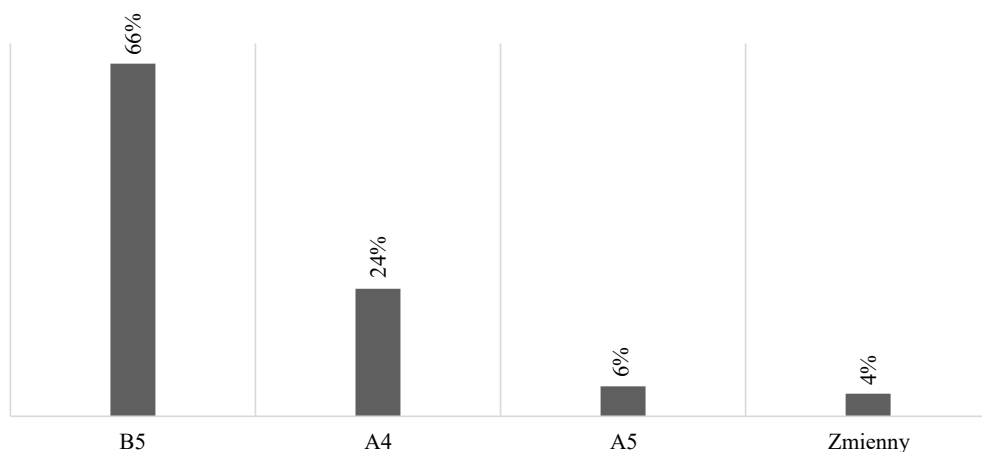
Zdecydowana większość czasopism towarzystw naukowych wydawana jest w tradycyjnej formie papierowej. Dla 94% periodyków stanowi ona wersję pierwotną. Tylko w przypadku 6% czasopism pierwotną jest wersja elektroniczna.

Wykres 5. Nakłady czasopism wydawanych przez towarzystwa naukowe (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Przeważająca większość czasopism towarzystw naukowych drukowana jest w formacie B5, 66%. W formacie A4 wychodzi 24% badanych czasopism, a w formacie A5 6%. Nieliczne czasopisma charakteryzują się zmiennymi formatami. Przedstawiono to na wykresie 6.

Wykres 6. Formaty czasopism towarzystw naukowych (w %)

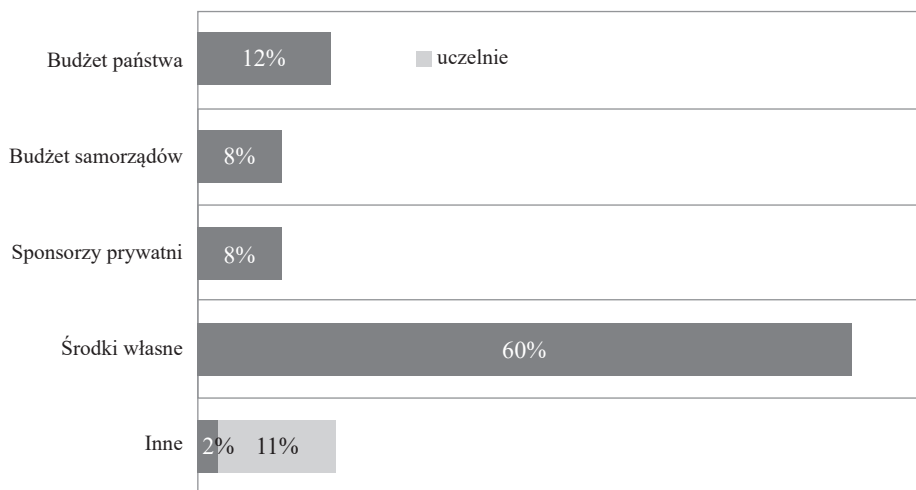
Źródło: opracowanie własne.

Językiem głównym 82% czasopism wydawanych przez towarzystwa naukowe jest język polski. Język angielski jako język główny czasopism wskazano w odniesieniu do 18% tytułów. Wśród języków dopuszczalnych najczęściej wymieniano język angielski. Pozostałe języki reprezentowane w omawianych pismach to: niemiecki, rosyjski, francuski, polski (w przypadku gdy językiem głównym był angielski).

ski), hiszpański, ukraiński, czeski, białoruski, kaszubski („Acta Casubiana”). Niektóre redakcje nie posiadają ograniczeń co do języka tekstów.

Czasopisma wydawane przez towarzystwa naukowe w wersji papierowej rozpowszechniane są przeważnie odpłatnie. Bezpłatnie, za pośrednictwem witryn internetowych towarzystw, udostępniane są jedynie wersje elektroniczne periodyków. Tylko niewielka liczba tytułów rozpowszechniana jest gratisowo w wersji papierowej.

Najczęstszym modelem finansowania czasopism towarzystw naukowych jest model mieszany, w którym środki na wydawanie periodyków pochodzą z wielu źródeł. W strukturze finansowania badanych pism największą część stanowią środki własne organizacji – 60%. Tylko 12% środków pochodzi z budżetu państwa. Udział w strukturze finansowania czasopism towarzystw naukowych mają również uczelnie – 11%. Po 8% środków pochodzi z budżetów samorządów i od prywatnych sponsorów. Udział poszczególnych środków w strukturze finansowania omawianej grupy periodyków przedstawiono na wykresie 7.

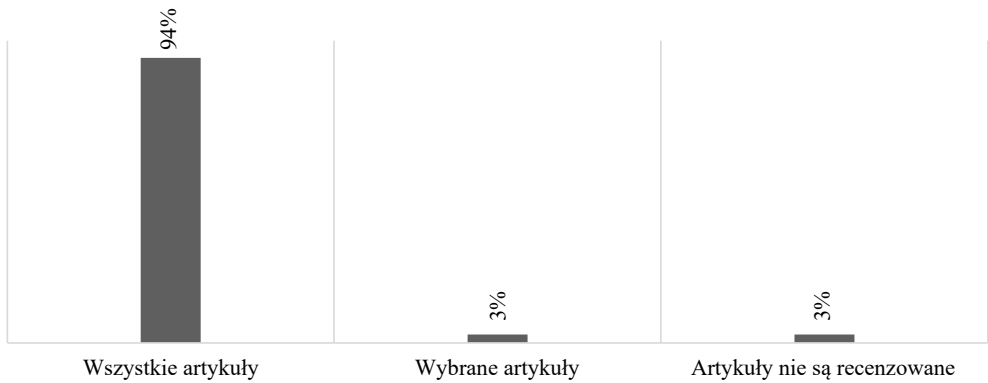
Wykres 7. Struktura finansowania czasopism towarzystw naukowych (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Honorariów autorskich za opublikowane artykuły nie przewiduje się w przypadku 70% periodyków. Jedynie Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT wypłaca autorom honoraria za publikowane teksty. Podobnie przedstawia się sytuacja honorariów dla recenzentów. Nie przewidziano ich w przypadku 68% pism.

Czasopisma towarzystw naukowych cechują się dążeniem do możliwie najwyższej jakości naukowej, co wyraża się m.in. w stosowaniu procedury recenzowania oraz w dążeniu do spełniania kryteriów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W przypadku 94% czasopism recenzowane są wszystkie zamieszczane artykuły. Tylko wybrane artykuły – w 3% spośród badanych periodyków. W przypadku 3%

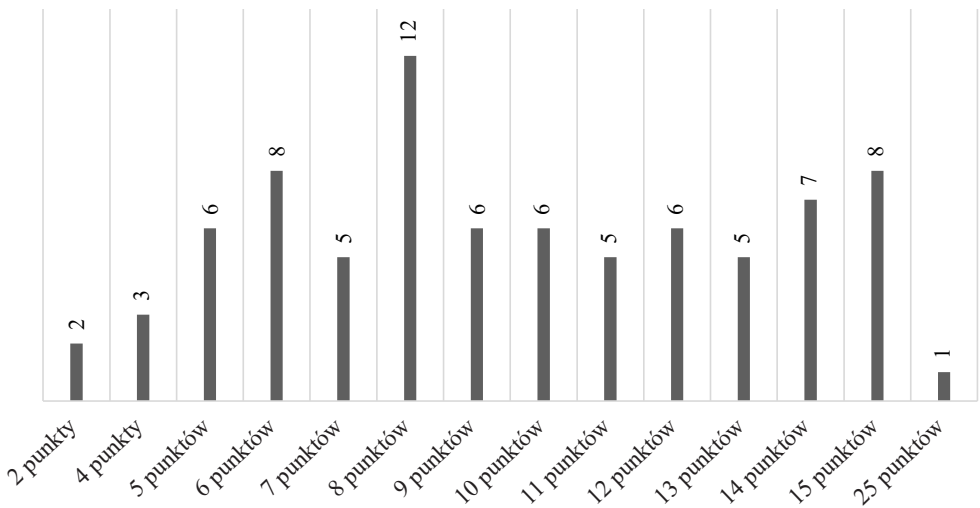
czasopism artykuły nie są poddawane procedurze recenzji. Sytuację tę przedstawiono na wykresie 8.

Wykres 8. Recenzje artykułów w czasopismach towarzystw naukowych (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Większość, prawie 80%, czasopism towarzystw naukowych znajduje się na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Najwyższą liczbę punktów spośród badanych periodyków, 25, otrzymał kwartalnik „International Journal of Applied Mathematics and Computer Science” wydawany przez Lubuskie Towarzystwo Naukowe w Zielonej Górze. Liczbę czasopism omawianego segmentu w poszczególnych grupach punktowych przedstawiono na wykresie 9.

Wykres 9. Liczba czasopism w poszczególnych grupach punktowych (w liczbach)

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość omawianej grupy wydawców dąży do umieszczania swoich czasopism w bazach. Obecność w bazach odnotowano w przypadku 87% periodyków. Najwięcej czasopism może wykazać się występowaniem jednocześnie w dwóch bazach, aż 51. Obecność w pięciu bazach potwierdza osiem pism. Przynależność do jednej bazy wskazano w przypadku siedmiu tytułów. Obecność w sześciu bazach odnotowano w przypadku pięciu czasopism. Tyle samo potwierdza występowanie w trzech bazach. W czterech bazach stwierdzono obecność czterech tytułów. Jedno z czasopism należy do siedmiu baz, jedno do jedenastu. Do szesnastu baz należy „Journal of Epileptology” wydawany przez Polskie Towarzystwo Epileptologii. Wśród wymienianych baz znalazły się następujące: Index Copernicus, CEEOL, CEJSH, CEON, BazTech, Bazhum, EBCCO, De Gruyter Open, Thomson Reuters, Proquest, Erih Plus, GeoRef, Mathematical Reviews, Referativny Zhurnal, Zentralblatt MATH, Polish Scientific Journals Database, Linguistic Bibliography, Ulrich’s Periodicals, Polska Bibliografia Lekarska, Google Scholar, ScienceDirect, GBL, Historical Abstracts, Polindex, Chemical Abstracts, AGRO, Medline/PubMed, DOAJ, BIOSIS PREVIEW, Zoological Record, Science Citation Index Expanded, Journal Citation Reports, CAB International, Polish Scientific Journal Contents, Ariadna.

Autorami artykułów zamieszczanych w poszczególnych czasopismach są przede wszystkim członkowie towarzystw, które je wydają. W czasopismach wydawanych przez towarzystwa naukowe specjalistyczne i stowarzyszenia naukowo-techniczne publikują specjaliści w danych dyscyplinach. Natomiast w pismach towarzystw naukowych ogólnych do grona autorów, poza członkami, zaliczają się także amatorzy.

Najszerzą grupą odbiorców charakteryzowanej grupy czasopism są członkowie towarzystw będących zarazem wydawcami. W przypadku czasopism towarzystw specjalistycznych i stowarzyszeń naukowo-technicznych grono czytelników jest stosunkowo wąskie. I tak np. do grona odbiorców pisma „Journal of Epileptology” należą neurologi-epileptolodzy, a także lekarze innych specjalności, którzy zajmują się padaczką. Czasopisma wydawane przez towarzystwa naukowe ogólne znajdują odbiorców także poza kręgiem specjalistów, np. wśród pasjonatów, regionalistów, nauczycieli, studentów.

Tematyka treści zamieszczanych w poszczególnych czasopismach odpowiada profilowi działalności wydawcy. Na przykład w przypadku rocznika „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, wydawanego przez Włocławskie Towarzystwo Naukowe, dominują tematy związane z Kujawami wschodnimi i ziemią dobrzyńską. Tematyka pisma „Annals of Parasitology”, wydawanego przez Polskie Towarzystwo Parazytologiczne, dotyczy parazytologii ogólnej, parazytologii weterynaryjnej, parazytologii człowieka oraz mikologii medycznej.

Wśród głównych problemów związanych z wydawaniem czasopism najczęściej wymieniano pozyskiwanie funduszy. Problem ten odnotowano w przypadku 77% pism. Wskazywano także na trudności w pozyskiwaniu recenzentów do współpracy, co stwierdzono w odniesieniu do 12% periodyków. W przypadku 9% tytułów wskazano na małą liczbę wartościowych tekstów. Trudności w pozyskiwaniu redakto-

rów tematycznych zaznaczono w odniesieniu do 3% czasopism. Problemy związane z wydawaniem czasopism przez towarzystwa naukowe przedstawiono na wykresie 10.

Wykres 10. Główne problemy związane z wydawaniem czasopism (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski

Przeprowadzone badanie wskazało na dużą różnorodność czasopism wydawanych przez towarzystwa naukowe oraz pozwoliło na ich scharakteryzowanie, określenie ich cech formalnych, treściowych oraz funkcjonalnych. W wyniku analizy nadesłanych wypowiedzi stwierdzono, że większość z działających w Polsce towarzystw naukowych wydaje czasopisma naukowe. Ich redakcje zlokalizowane są głównie w dużych ośrodkach naukowych. Towarzystwa naukowe posiadające tam swoje siedziby wydają najwięcej tytułów.

Czasopisma towarzystw naukowych wydawane są najczęściej jako roczniki i kwartalniki. Wyjątkiem są wydawnictwa Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, wszystkie one wychodzą jako miesięczniki. Częstotliwością tą charakteryzuje się jedynie niewielka część pism wydawanych przez towarzystwa naukowe ogólne i towarzystwa naukowe specjalistyczne. Połowa periodyków towarzystw naukowych drukowana jest w niskich nakładach, nieprzekraczających 300 egzemplarzy. Szczególną pozycję zajmują pod tym względem czasopisma Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, które wydawane są w nakładach nawet do około 10 tys. egzemplarzy. Badania wykazały, że wersja papierowa stanowi wersję pierwotną prawie wszystkich czasopism towarzystw naukowych. Najbardziej powszechnym formatem jest B5. Część czasopism drukowana jest w formacie A4.

Językiem głównym zdecydowanej większości czasopism jest język polski, a najczęstszym językiem dopuszczalnym język angielski. Czasopisma omawianej grupy rozpowszechniane są przeważnie odpłatnie, jednakże ich elektroniczne wersje udostępniane są bezpłatnie w internecie. Najczęściej czasopisma towarzystw naukowych finansowane są ze środków pochodzących z kilku różnych źródeł. Jednak największą część w strukturze finansowania stanowią środki własne. Większość wydawców nie przewiduje honorariów autorskich za publikowane artykuły. Tylko nieliczne towarzystwa naukowe wynagradzają recenzentów.

Na podstawie przeprowadzonych badań można zauważyć dążenie towarzystw naukowych do zachowywania lub podwyższania poziomu naukowego wydawanych tytułów. Zdecydowana większość z nich znajduje się na listach czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wszystkie artykuły w numerach są recenzowane. Czasopisma towarzystw naukowych w większości są obecne w bazach polskich i zagranicznych. Autorzy artykułów wywodzą się spośród członków towarzystw naukowych, które wydają poszczególne czasopisma. W periodykach towarzystw specjalistycznych i stowarzyszeń naukowo-technicznych publikują głównie specjaliści w danych dyscyplinach. Odbiorcami czasopism towarzystw naukowych są członkowie organizacji będących wydawcami. W przypadku towarzystw naukowych ogólnych i specjalistycznych są to głównie specjaliści. Szersze jest natomiast grono odbiorców czasopism towarzystw naukowych ogólnych, obejmuje ono bowiem amatorów, regionalistów, nauczycieli i studentów. Tematyka zamieszczanych treści związana jest z dyscyplinami reprezentowanymi przez wydawców.

Najczęstszym problemem związanym z wydawaniem czasopism przez towarzystwa naukowe jest pozyskiwanie funduszy. Z trudem „zdobywane” środki finansowe przeznaczane są przede wszystkim na druk. Można się zatem spodziewać, że wydawcy badanej grupy będą rezygnować z wersji papierowych na rzecz wersji elektronicznych unikając w ten sposób znaczącej pozycji w strukturze kosztów, a w skrajnych przypadkach zaprzestawać wydawania czasopism. Byłaby to jednak wielka strata dla sporej grupy odbiorców przyzwyczajonych do tradycyjnych form przekazu naukowego. Jednakże przyszłość będzie należała do pokolenia ukształtowanego przez nowe media i to ono zdecyduje o kształcie czasopism naukowych.

Bibliografia

- Chodubski A., *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. 2 uzup., Gdańsk 2013.
- Hałoń E., *Towarzystwa naukowe w Polsce: przeszłość i teraźniejszość*, Warszawa 2003.
- Kmieciak Z., *Z dziejów czasopism naukowych w Królestwie Polskim w latach 1864–1885*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1970, t. 9, z. 4.
- Kolasa W., *Krakowskie czasopiśmiennictwo naukowe 1945–2000 – rozwój i stan współczesny*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2004, z. 1.
- Korczyńska-Derkacz M., *Czasopiśmiennictwo naukowe XIX wieku – definicje i typologia*, „Roczniki Biblioteczne” 1992, z. 1–2.
- Kruszewski Z., *Towarzystwo Naukowe Płockie – podmiot życia publicznego*, Warszawa 2011.

- Kruszewski Z., Kunikowski S., Kansy A., Majsterkiewicz T., *Spoleczny ruch naukowy w Polsce. Historia i przyszłość*, Warszawa 2014.
- Kunikowski S., *Rola i funkcje towarzystw naukowych ogólnych w Polsce*, praca doktorska napisana pod kierunkiem A. Rajkiewicza, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, 1997.
- Kunikowski S., *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*, Włocławek 1999.
- Myśliński J., *Czasopiśmiennictwo naukowe w Galicji w dobie autonomicznej. Uwagi wstępne*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1969, t. 8, z. 4.
- Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce*, red. Z. Kruszewski, Warszawa 2015.
- Rolbiecki W., *Towarzystwa naukowe w Polsce*, Warszawa 1972.
- Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1–3, red. B. Sordyłowa, Warszawa 1978–2001.
- Słownik polskich towarzystw naukowych*, wyd. nowe, t. 1, red. B. Sordyłowa, Warszawa 2004.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, wyd. 7 zm. i uzup., Katowice 2010.
- Towarzystwa naukowe w Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, t. 1–2, red. Z. Kruszewski, Warszawa 2013.
- Więckowska H., *Zarys czasopiśmiennictwa naukowego w Polsce*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria E, 1966, z. 2.
- Wrona G., *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005.

Streszczenie

W pracy przedstawiono wyniki badań na temat czasopism wydawanych przez towarzystwa naukowe w Polsce. Badania miały na celu uzyskanie wiedzy na temat działalności czasopiśmienniczej towarzystw naukowych. W wyniku analizy określono cechy formalne czasopism, jak również ich odbiorców i autorów, scharakteryzowano tematykę oraz przedstawiono zasadnicze problemy występujące w procesie wydawniczym.

MAGAZINES OF SCIENTIFIC SOCIETIES IN POLAND: RESEARCH REPORT

Summary

The paper presents the results of research on journals published by scientific societies in Poland. The aim of this research was to gain knowledge about the publication activities of scientific societies. The research determined the formal characteristics of the journals, helped identify their recipients and authors, and presented the subject matter as well as the main problems in the publishing process.